

ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛЮТИЙ Вадим Петрович

УДК 376.58:343.85

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ІНСПЕКЦІЇ
З РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗВІЛЬНЕНИХ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Зверєва Ірина Дмитрівна,
Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тюріна Валентина Олександрівна,
Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри загальної психології та педагогіки;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Кушнар'ов Сергій Володимирович,
Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Київ), заступник начальника науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ.

Захист відбудеться 18 червня 2010 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна 2).

Автореферат розіслано 15 травня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Л. Бутенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. З набуттям в Україні у 2001 році чинності нового кримінального кодексу, суди стали широко застосовувати щодо неповнолітніх, які скоїли злочини, покарання, не пов'язані з позбавленням волі, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності з випробуванням. Згідно з кримінально-виконавчим кодексом України функції виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, виконує кримінально-виконавча інспекція Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Кримінально-виконавча інспекція (далі – КВІ) спільно з органами внутрішніх справ та відповідними громадськими формуваннями проводить індивідуально-профілактичну роботу із засудженими та контролює додержання ними громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом. Проте, нормативні документи, на основі яких працює КВІ, не розкривають змісту індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми. Штат територіальних підрозділів інспекції складається переважно з юристів, які не мають відповідної підготовки для здійснення педагогічних функцій при роботі з підлітками.

Робота з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарань з випробуванням, ускладнюється тим, що вони, як правило, залишаються у тому ж мікросередовищі, де сформувалася їх протиправна поведінка. Можливості безпосереднього корекційного впливу на сім'ю, учнівський або трудовий колектив, неформальну групу підлітків, вирішення їх матеріально-побутових проблем у інспекторів КВІ обмежені. Подібні завдання мали б виконувати соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей, психологічні служби навчальних закладів, що у цілому відповідає їх функціям. Проте, система взаємодії, розподілу обов'язків та координації діяльності кримінально-виконавчої інспекції з соціальними службами та навчальними закладами відсутня. Отже, соціально-педагогічна робота з неповнолітніми, звільненими від виконання покарань з випробуванням, навіть у випадку, коли вона проводиться, не носить системного, цілісного характеру. У результаті діяльність КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від покарань з випробуванням, не забезпечує виправлення та свідомого повернення до правослухняного життя через відсутність у розпорядженні працівників КВІ технологій, методів та засобів соціально-педагогічного впливу на особистість та мікросередовище неповнолітніх, а також через недосконалість системи взаємодії між кримінально-виконавчою інспекцією та іншими установами, що беруть участь у ресоціалізації та соціальній реабілітації неповнолітніх. Як наслідок – висока кількість порушень умов звільнення від покарань та рецидивних злочинів, скоєних неповнолітніми, що перебувають на обліку у КВІ. Отже, актуальним є забезпечення КВІ технологією соціально-педагогічної

роботи з неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням, яка б передбачала комплексне застосування методів виховної, психокорекційної і соціальної роботи та налагодження системи взаємодії між КВІ, соціальними службами й навчальними закладами.

Проблеми виховної роботи з неповнолітніми, яким властива протиправна поведінка, широко досліджувалися у вітчизняній науці. Теоретико-методичні аспекти профілактики протиправної поведінки та виховання дітей, яким вона властива, розкривалися в роботах П. Блонського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Загальні проблеми соціально-педагогічної та соціальної роботи з дітьми та молоддю, схильними до протиправної поведінки, розглядали І. Зверева, А. Капська, О. Безпалько, С. Харченко та ін. Проблеми профілактики правопорушень досліджували М. Калиняк, В. Оржеховська, О. Пилипенко, А. Татенко, В. Тюріна та ін. Проблеми виховної та психокорекційної роботи з соціально-дезадаптованими дітьми та їх сім'ями розглядали З. Зайцева, І. Козубовська, Н. Максимова, К. Мільотіна, І. Трубавіна та ін. Проблеми виховної роботи з неповнолітніми, засудженими до позбавлення волі, досліджували С. Горенко, П. Вівчар, В. Кривуша, В. Синьов, С. Кушнар'єв та ін. Різними аспектами соціальної адаптації дітей та молоді, що відбули покарання у пенітенціарних закладах, присвячено роботи О. Беци, О. Бандурки, В. Трубникова, В. Любченко, проблемам застосування альтернативних покарань – О. Беци, І. Богатирьова, А. Клевцова, М. Панасюка, І. Парфанович, Д. Ягунова та ін.

У роботах вказаних авторів розкрито ряд ефективних моделей та методів профілактичної, корекційної та реабілітаційної роботи з підлітками, яким властива протиправна поведінка. Проте, у літературі недостатньо розкрита специфіка ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за скоєння злочину, в умовах установи виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Запропоновані дослідниками підходи і методи роботи мають бути адаптовані до використання у роботі КВІ.

Аналіз наукових джерел дав змогу виокремити низку *суперечностей* між практикою застосування щодо неповнолітніх звільнення від відбування покарання з випробуванням і науково-методичним забезпеченням діяльності провідних установ їх ресоціалізації; завданням ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням та нормативно-правовими та організаційними основами цієї діяльності; представленими у науково-методичній літературі теоретичними концепціями та методиками соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками та сучасними умовами діяльності КВІ з ресоціалізації неповнолітніх засуджених.

Актуальність окресленої проблеми, недостатня її теоретична і практична розробленість, а також виявлення вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи **„Соціально-педагогічне забезпечення**

діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано у рамках комплексної теми наукових досліджень „Зміст і технологія соціально-педагогічної діяльності з дітьми групи ризику” (державний реєстраційний номер 0107V000971) Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та спільних проектів Державного департаменту України з питань виконання покарань і Всеукраїнського фонду „Благополуччя дітей”, „Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі” (2004 р.) та „Методичне забезпечення профілактичної роботи з неповнолітніми персоналу КВІ” (2005 – 2006 рр.), здійснених за підтримки Міжнародного фонду „Відродження”. Тема затверджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки й психології в Україні (протокол № 7 від 27 вересня 2005 року).

Об'єкт дослідження – процес ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Предмет дослідження – діяльність кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Мета – науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарань з випробуванням.

Гіпотеза дисертаційного дослідження полягає у тому, що ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від покарання з випробуванням, буде успішною при впровадженні соціально-педагогічного забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції, що включає: технологію ресоціалізації, спрямовану на подолання особистісних чинників дезадаптації неповнолітніх засуджених і негативного впливу на них соціального середовища через комплексне застосування соціально-педагогічних методів та створення системи взаємодії КВІ з соціальними службами, установами освіти та громадськими організаціями, що надають соціальні послуги; підготовку працівників КВІ до здійснення соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження визначено такі **завдання**:

1. На основі аналізу теоретичних джерел здійснити узагальнення чинників формування протиправної поведінки неповнолітніх.
2. Виокремити соціально-педагогічні підходи до ресоціалізації неповнолітніх правопорушників та обґрунтувати можливості їх застосування щодо усунення чинників протиправної поведінки.
3. Теоретично обґрунтувати зміст ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання.

4. Дослідити сучасний стан ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції та визначити завдання соціально-педагогічного забезпечення її діяльності.
5. Розробити соціально-педагогічну технологію діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації підлітків, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та методичне забезпечення підготовки працівників КВІ щодо її впровадження.
6. Провести експериментальну апробацію соціально-педагогічного забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та визначити її ефективність.

Методологічну основу дослідження становлять наукові положення про діалектичну єдність процесів соціального розвитку, соціалізації та виховання; філософські положення про соціальну сутність особистості; принципи діяльнісного підходу щодо розвитку та становлення особистості; гуманістичного підходу до визначення цілей та цінностей соціально-педагогічної роботи; системного підходу до аналізу соціальних та психологічних явищ.

Теоретичну основу дослідження складають теоретичні концепції соціології девіантної поведінки (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Р. Квинні, Н. Крісті, Т. Хірші, Д. Брейтуейт, Р. Клауорд, Л. Оулін, Е. Сазерленд, Е. Лемерт), психології девіантної поведінки (Х. Айзенк, А. Адлер, Е. Фром, Б. Скінер, Дж. Роттер, А. Бандура, Л. Колберг, Дж. Келлі, В. Франкл), праці вітчизняних педагогів, психологів та кримінологів з питань формування протиправної поведінки неповнолітніх та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників (А. Макаренко, А. Селецький, С. Тарарухін, Г. Бочкарьова, В. Синьов, В. Кривуша М. Фицула, А. Долгова, В. Кудрявцев, М. Дубінін, Г. Аванесов, Ю. Антонян, А. Зелінський, В. Оржеховська, І. Козубовська, Н. Максимова, Т. Малкова, І. Литвинов, З. Зайцева, В. Васильєв, Г. Шиханцов), положення щодо основних категорій, напрямів, форм і методів соціально-педагогічної роботи (Т. Алексєенко, О. Безпалько, М. Галагузова, І. Зверєва, А. Капська, С. Омельченко, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Сейко, С. Харченко).

Нормативно-правову базу дослідження складають положення Законів України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, „Про соціальні послуги”, відповідні статті Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження було застосовано комплекс **методів**: *теоретичні* – порівняльно-педагогічний аналіз наукової літератури з питань формування протиправної поведінки підлітків та соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, яким властива протиправна поведінка, для визначення чинників та механізмів формування протиправної

поведінки неповнолітніх та підходів щодо їх ресоціалізації; узагальнення та систематизація теоретичних даних щодо причин, чинників та механізмів формування протиправної поведінки неповнолітніх для визначення завдань їх ресоціалізації; системний аналіз процесів формування протиправної поведінки та ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, для визначення складових процесу їх ресоціалізації; *емпіричні* – опитування у формі інтерв'ю та анкетування неповнолітніх з метою виявлення чинників їх соціальної дезадаптації; опитування у формі анкетування і фокус-груп працівників КВІ з метою виявлення проблем діяльності інспекції; особистісні опитувальники та психологічні тести, спрямовані на оцінку особистісних якостей неповнолітніх; контент-аналіз нормативних документів, що визначають соціально-правовий статус неповнолітніх засуджених, для визначення нормативно-правових умов їх ресоціалізації, фокус-груп працівників КВІ з метою оцінки розроблених у ході дослідження методичних матеріалів; педагогічний експеримент для апробації розробленого у ході дослідження соціально-педагогічного забезпечення; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Експериментальною базою дослідження виступили 16 районних відділень КВІ управління Державного департаменту України з питань виконання покарань у м. Києві та Київській області. Дослідження проводилось за участю 85 працівників КВІ та 663 неповнолітніх, які перебували на обліку у КВІ у зв'язку зі звільненням від відбування покарання з випробуванням.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* розроблено соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, що включає технологію ресоціалізації неповнолітніх засуджених та програму підготовки працівників кримінально-виконавчої інспекції до її впровадження; розкрито й систематизовано чинники, що заважають соціальній адаптації та ресоціалізації неповнолітніх засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням, на їх основі здійснено класифікацію неповнолітніх засуджених; виокремлено підходи до соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками та обґрунтовано можливості їх застосування щодо неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням; обґрунтовано зміст ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням; *удосконалено* методи соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх засуджених; *подальшого розвитку набули* соціально-педагогічний зміст понять „протиправна поведінка неповнолітніх”, „ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням”; показники та критерії ефективності діяльності з ресоціалізації цієї категорії неповнолітніх.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено: технології діяльності КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, програми підготовки працівників КВІ до діяльності з ресоціалізації неповнолітніх засуджених, методики вивчення особистості неповнолітнього засудженого та соціальної ситуації його життєдіяльності; методики консультативної та індивідуальної виховної бесіди з неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням; підготовлено та апробовано методичні посібники з соціально-педагогічної роботи працівників КВІ, спрямованої на ресоціалізацію підлітків, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Результати дослідження можуть бути використані в діяльності територіальних підрозділів КВІ з ресоціалізації неповнолітніх засуджених, у процесі надання соціальних послуг названій категорії центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, у процесі професійного навчання соціальних педагогів у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації.

Впровадження результатів дослідження здійснено у діяльності територіальних підрозділів Дарницького, Десянянського, Подільського, Голосіївського, Дніпровського, Оболонського, Святошинського та Шевченківського районів м. Києва, Білоцерківського, Сквирського, Васильківського, Таращанського, Фастівського, Іванківського, Бориспільського і Бородянського районів Київської області кримінально-виконавчої інспекції Державного департаменту України з питань виконання покарань, Навчально-методичного центру Державного департаменту України з питань виконання покарань (довідка № 12/2-67 від 25.02.2010 р.); Українського фонду „Благополуччя дітей” (довідка № 14/1 від 18.02.2010 р.), Всеукраїнської Фундації „Захист прав дітей” (довідка № 11/1 від 12.02.2010 р.)

Особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві.

У збірнику методичних матеріалів, написаному у співавторстві з О. Радченко та Т. Сосідко здійснено загальне редагування та підготовлено розділи 1, 2, 4, 5, 6; у методичному посібнику, опублікованому у співавторстві з Т. Авельцевою, З. Бондаренко, Н. Зимівець, В. Лазаренко, Н. Максимовою, Т. Цюман підготовлено розділ 1, додатки 1, 4, 5, представлено характеристики індивідуальних й групових методів роботи з неповнолітніми у розділі 2; у підручнику за редакцією І. Зверевої – підготовлено розділ 4.6; для Малої енциклопедії „Соціальна педагогіка” (за загальною редакцією І. Зверевої) – написано статті „Девіантна поведінка”, „Девіація”, „Дезадаптація”, „Делінквентна поведінка”, „Профілактика соціальна”.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційної роботи доповідалися на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня – *Міжнародних*: „Стратегія розвитку партнерства державних органів і громадських організацій у процесі ресоціалізації неповнолітніх правопоруш-

ників та дотримання їх прав і законних інтересів при виконанні кримінальних покарань” (Харків, 2006), „Соціальна відповідальність як фактор розвитку громадянського суспільства” (Київ, 2008); „Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах” (Київ, 2009); *Всеукраїнських*: „Соціально-педагогічні засади виховання морально гармонійної особистості (Київ, 2008); „Цінності особистості у контексті викликів сучасності” (Київ, 2009); на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, щорічних звітних конференціях Інституту проблем виховання АПН України, Академії праці і соціальних відносин, семінарах Державного департаменту України з питань виконання покарань, Українського фонду „Благополуччя дітей”.

Публікації. Результати дослідження відображено у 9 публікаціях, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (235 найменувань, з них 11 іноземною мовою) та 16 додатків на 72 сторінках, містить 10 таблиць та 11 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 296 сторінок, з них 196 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її розробленості; визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотеза та завдання дослідження, теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **„Ресоціалізація підлітків, які скоїли правопорушення, як соціально-педагогічна проблема”** визначено основні характеристики протиправної поведінки неповнолітніх, виокремлено та класифіковано можливі чинники соціальної дезадаптації та протиправної поведінки у підлітковому віці, визначено сутність процесу ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за скоєння злочину, розкрито існуючі підходи до діяльності з ресоціалізації неповнолітніх засуджених та визначено зміст ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Аналіз теоретичної та методичної літератури з питань протиправної поведінки неповнолітніх свідчить, що наразі не існує єдиного підходу щодо визначення суті протиправної поведінки підлітків. Була запропонована інтерпретація, згідно з якою *протиправна (делінквентна) поведінка неповнолітніх* розуміється як вид девіантної поведінки, що виражається у скоєнні ними злочинів та інших суспільно небезпечних дій, за які передбачена відповідальність. Суттєвими ознаками протиправної поведінки неповнолітнього є порушення визначених у нормативних документах норм та нанесення шкоди

іншим особам, установам та організаціям або суспільству взагалі. Під схильністю до протиправної поведінки розуміється внутрішня готовність неповнолітнього у певній ситуації свідомо скоїти протиправний вчинок. Формування протиправної поведінки є тривалим процесом, що включає, з одного боку, поступове набуття ним стійкої мотивації протиправних вчинків, кримінальної спрямованості особистості та кримінальних навичок, з іншого – заострення соціальної дезадаптації неповнолітнього.

На підставі аналізу теоретичних джерел виокремлено та класифіковано можливі чинники та механізми назрівання соціальної дезадаптації та протиправної поведінки неповнолітніх. Серед найбільш вірогідних передумов формування протиправної поведінки неповнолітніх, згідно проведеного аналізу, можна назвати наявність у неповнолітнього проблем, викликаних негативними умовами розвитку та життєдіяльності; недоступність для неповнолітнього легітимних можливостей отримання соціальних благ; наявність у неповнолітнього психологічних рис, що ускладнюють соціальну адаптацію, та відсутність якостей, необхідних для успішної життєдіяльності; вплив на неповнолітнього осіб та груп, що є носіями асоціальних цінностей та кримінальних моделей поведінки; несформованість у неповнолітнього внутрішньоособистісних механізмів стримування від девіантних дій; стигматизуючий або провокуючий вплив на неповнолітнього оточуючих.

Аналіз нормативних документів та наукової літератури дозволив виявити підходи до визначення поняття „ресоціалізація” і „соціальна реабілітація” та конкретизувати їх зміст стосовно роботи з неповнолітніми засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням. Відповідно до запропонованого у дослідженні підходу під *ресоціалізацією* неповнолітніх, які скоїли правопорушення, ми розуміємо процес реінтеграції їх у суспільство, в ході якого відбувається набуття неповнолітніми соціального статусу законслухняного громадянина, відновлення їх позитивних соціальних зв'язків, повернення в основні соціальні інститути (навчання, виховання, трудова та культурно-дозвільна діяльність) та адаптація до їх умов. В основі діяльності з ресоціалізації неповнолітніх правопорушників лежить їх *соціальна реабілітація*, що передбачає відновлення стану повноцінної життєдіяльності неповнолітніх, корекцію особистісних якостей та особливостей соціального середовища, що сприяли вчиненню ними правопорушення та надання їм допомоги у реінтеграції та соціальній адаптації.

Дослідження дозволило виокремити три підходи до ресоціалізації неповнолітніх правопорушників: *відновний, пробаційний та педагогічний*. Згідно з відновним підходом, ресоціалізаційна діяльність спрямована на відтворення позитивного середовища життєдіяльності неповнолітнього та позитивних взаємовідносин неповнолітнього з соціумом і проводиться у формах, що передбачають групову взаємодію суб'єктів соціалізації і

ресоціалізації дитини (сімейні групові наради, медіації, переговори). Пробаційний підхід забезпечує соціальну адаптацію неповнолітнього до умов середовища, реалізується у формах соціального захисту та супроводу (патронаж, представництво інтересів, консультація, тренінг, групи взаємодопомоги). Традиційний педагогічний підхід до ресоціалізації неповнолітніх правопорушників передбачає корекцію особистості неповнолітнього та середовища його розвитку та створення умов для його соціалізації, здійснюється у індивідуальних та групових педагогічних формах (бесіди, індивідуальні і групові консультації, організація колективної діяльності, групові виховні та дозвільні заходи) з використанням вербальних педагогічних методів, методів включення у соціально-корисну діяльність, заохочення, самовиховання.

За допомогою аналізу специфічних чинників дезадаптації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання, на основі узагальнення розглянутих концепцій визначено зміст процесу ресоціалізації цієї категорії неповнолітніх. Відповідно до проведеного аналізу, умовне покарання не усуває соціальних й особистісних передумов протиправної поведінки та інколи навіть поглиблює соціальну дезадаптацію неповнолітнього. Чинники дезадаптації неповнолітнього мають бути усунені у процесі його ресоціалізації.

Процес ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання, складається з етапів адаптації до умов звільнення з випробуванням, переорієнтації неповнолітнім власних цілей та пріоритетів, виправлення або корекції його особистості, корекції або відновлення середовища життєдіяльності неповнолітнього; реінтеграції та реадаптації неповнолітнього у змінених умовах. Останні три етапи взаємопов'язані і циклічно повторюються протягом ресоціалізації. Таким чином, завдання діяльності фахівців з ресоціалізації неповнолітнього, звільненого від відбування покарання з випробуванням, передбачають встановлення з неповнолітнім підтримуючих відносин, усунення чинників його дезадаптації та протиправної поведінки, надання йому допомоги у самовизначенні, подоланні проблем та захисті прав, залучення неповнолітнього до соціально-позитивних груп і соціально корисної діяльності.

Для виконання визначених завдань діяльність установ та фахівців, залучених до процесу ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, має здійснюватись на основі технології, що заснована на пробаційному підході і передбачає застосування відновних процедур і педагогічних методів за умов системної взаємодії різних суб'єктів соціалізації й ресоціалізації неповнолітніх і врахування чинних нормативно-правових та організаційних умов здійснення цієї діяльності, а також індивідуальних особливостей, проблем та потреб неповнолітніх засуджених.

У другому розділі – **„Розробка та впровадження соціально-педагогічного забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від кримінальних покарань з**

випробуванням” представлено результати експериментального дослідження, що складалося з вивчення реального стану ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, які перебувають на обліку КВІ (констатувальний етап експерименту); розробки на основі отриманих даних технології діяльності з ресоціалізації таких неповнолітніх, програми підготовки працівників КВІ до її застосування; експериментального впровадження розробленого соціально-педагогічного забезпечення в діяльність територіальних підрозділів КВІ та оцінки його ефективності (формульальний етап експерименту).

Констатувальний етап експерименту проводився на базі Дарницького, Деснянського, Подільського та Голосіївського відділів КВІ у м. Києві. За допомогою методів психодіагностики, індивідуального інтерв'ю та аналізу матеріалів особових справ було досліджено особливості життєдіяльності та особистісні риси 83 неповнолітніх, які перебували на обліку вказаних підрозділів КВІ. Отримані дані порівнювались із результатами опитування 316 учнів загальноосвітніх шкіл Києва, вік яких відповідав віку неповнолітніх засуджених. Результати дослідження дозволили виокремити соціально-психологічні особливості та основні чинники, що заважають адаптації і ресоціалізації неповнолітніх засуджених, які перебувають на обліку КВІ: велика кількість невирішених особистісних проблем неповнолітнього, ризикованість способу життя, а також низький рівень соціальної успішності, вузька спрямованість або нерозвиненість соціально-корисних інтересів неповнолітнього, неусвідомлення власних проблем та неадекватна самооцінка. Крім того, дезадаптація неповнолітніх засуджених може спричинюватись гостротою проблем сімей засуджених неповнолітніх, поєднанням у неповнолітнього декількох дезадаптивних індивідуальних якостей, некоректною педагогічною позицією та стилем виховання його батьків, участю неповнолітнього у неформальних угрупованнях, які перебувають в конфліктних взаємовідносинах між собою, з оточуючими та з правоохоронними органами.

Кореляційний аналіз взаємозв'язків між виявленими чинниками показав, що поєднання декількох особистісних чинників та особливостей соціальної ситуації неповнолітнього призводить до соціальної дезадаптації та порушень процесу його ресоціалізації, що проявляються у невиконанні умов звільнення від виконання покарання та дисциплінарних провинах. На основі кластерного аналізу виокремлено три групи неповнолітніх засуджених, що характеризуються різними проявами соціальної дезадаптації: 1) неповнолітні, яким властива велика кількість особистісних та сімейних проблем (37,4 % опитаних засуджених неповнолітніх); 2) неповнолітні з дезадаптивною поведінкою та проблемами соціальної взаємодії (28,9 %); 3) неповнолітні, яким властива помірно ризикована поведінка, пасивний спосіб життя та особистісна невизначеність (33,7 %). Кожна з цих груп проявляє окремий тип соціальної дезадаптації і потребує особливого підходу у процесі ресоціалізації, а діяльність

з ресоціалізації окремого неповнолітнього засудженого має базуватися на індивідуальному підході та враховувати індивідуальну комбінацію чинників соціальної дезадаптації.

Аналіз чинної нормативно-правової бази діяльності з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та реального стану діяльності КВІ як провідного суб'єкту цієї діяльності показав, що нормативні документи чітко не визначають зміст соціально-виховної роботи з неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням, та не розподіляють функції суб'єктів цієї діяльності; працівники КВІ у більшості не мають фахової освіти, необхідної для здійснення соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими, відсутня реальна взаємодія між кримінально-виконавчою інспекцією та іншими установами, що можуть бути залучені до ресоціалізації неповнолітніх засуджених.

Дані, отримані на констатувальному етапі експерименту, лягли в основу розробки соціально-педагогічного забезпечення діяльності працівників КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням – комплексу методичних матеріалів, застосування яких створює можливість для виконання КВІ завдань ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Соціально-педагогічне забезпечення складалося із технології ресоціалізації неповнолітніх засуджених, пакету методик соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими, розрахованими на використання працівниками КВІ, а також програми циклу тренінгів для підготовки працівників КВІ до застосування запропонованих технологій і методик.

Технологія ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, визначає мету та завдання діяльності з ресоціалізації неповнолітніх засуджених, зміст та послідовність основних етапів та напрямів діяльності фахівців з ресоціалізації неповнолітніх засуджених, систему методів, що можуть бути застосовані фахівцями в процесі цієї діяльності, їх характеристику та умови застосування, розподіл обов'язків та систему взаємодії суб'єктів діяльності з ресоціалізації неповнолітніх засуджених. Діяльність з ресоціалізації неповнолітніх згідно з технологією передбачає контроль за їх поведінкою, педагогічну й психологічну реабілітацію, формування сприятливого середовища навколо неповнолітніх, їх реінтеграцію у таке середовище та реадaptaцію до нього (рис 1).

Технологія ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, передбачає побудову системи взаємодії КВІ, соціальних служб, навчальних закладів та громадських організацій, за якою КВІ виступає у ролі координатора діяльності фахівців та служб, залучених до процесу діяльності з ресоціалізації неповнолітніх, а розподіл функцій суб'єктів діяльності здійснюється на основі запропонованої технологією схеми з

урахуванням місцевих умов та особливостей конкретного неповнолітнього. До основних функцій інспектора КВІ, відповідно до технології, було віднесено: контроль за поведінкою неповнолітніх у відповідності до норм правопорядку та покладених на них судом обов'язків; здійснення соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх та проведення з ними індивідуальної профілактичної роботи; координація діяльності інших установ, організацій та окремих фахівців, залучених до ресоціалізації неповнолітніх; оцінка результатів діяльності з ресоціалізації неповнолітнього засудженого.

Рис. 1. Технологія соціальної реабілітації неповнолітнього, засудженого до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі

Пакет методик соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням, містить методики вивчення особистості неповнолітнього засудженого та проведення індивідуальної профілактичної роботи із засудженим неповнолітнім, що поєднує соціально-педагогічний супровід неповнолітнього та індивідуальну корекційну (виховну) роботу з ним. Програма підготовки працівників КВІ до застосування

запропонованої технології та методик складається із циклу тренінгів, спрямованих на оволодіння працівниками КВІ необхідними для проведення соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми знаннями та навичками.

Розроблене соціально-педагогічне забезпечення діяльності КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, пройшло апробацію в ході діяльності територіальних підрозділів КВІ. Експериментальне впровадження методичного забезпечення тривало протягом 2006 – 2007 рр. на базі 16 районних відділень КВІ у м. Києві та Київській області. Районні відділення, працівники яких пройшли повний цикл підготовки щодо впровадження соціально-педагогічного забезпечення, склали експериментальну групу, інші – контрольну. Загальна кількість неповнолітніх, що перебували на обліку КВІ у зв'язку із звільненням від відбування покарання з випробуванням, у районах експериментальної групи – 385, у районах контрольної групи – 278.

Оцінка ефективності розробленого соціально-педагогічного забезпечення здійснювалась на основі критеріїв, а саме: 1) критерії обізнаності працівників КВІ щодо питань, знання яких необхідні для застосування технології ресоціалізації неповнолітніх засуджених; 2) критерії повноти застосування технології та методів ресоціалізації неповнолітніх, які склали соціально-педагогічне забезпечення діяльності КВІ; 3) критерії впливу застосування технології на процес та результат ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Аналіз ефективності впровадження соціально-педагогічного забезпечення діяльності КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, показав, що розроблені у ході дослідження технологія ресоціалізації та пакет методик діяльності інспекторів КВІ з неповнолітніми засудженими активно застосовуються працівниками КВІ, що пройшли підготовку щодо використання розробленого методичного комплексу. На завершальному етапі експерименту працівники КВІ семи з восьми експериментальних районів продемонстрували високу або задовільну обізнаність з основних теоретичних положень ресоціалізації неповнолітніх; працівники КВІ п'яти експериментальних районів – повною мірою, а трьох – в основному виконують завдання, визначені технологією ресоціалізації неповнолітніх засуджених. За названими показниками територіальні підрозділи експериментальних районів значно випереджають підрозділи КВІ районів контрольної групи, де, за отриманими даними, виконуються лише окремі завдання та застосовуються окремі методи представленої технології.

Наслідком застосування соціально-педагогічного забезпечення є підвищення адаптивності поведінки неповнолітніх, орієнтація неповнолітніх на соціально-позитивні взаємовідносини та на соціально-корисну діяльність, поліпшення ставлення неповнолітніх до офіційних установ, що здійснюють

контроль за їх поведінкою та надають їм соціальну допомогу, і, як наслідок, зменшення негативних проявів поведінки неповнолітніх засуджених. Дані, отримані у ході заключної оцінки, показали, що в семи з восьми експериментальних районів питома вага неповнолітніх, які порушують умови звільнення і демонструють деструктивне поведіння за межами інспекцій, знизилася у середньому з 56,5% до 32,1%, а частка неповнолітніх, які продемонстрували позитивні зміни поведінки та подолали проблеми після проведеної роботи порівняно з ситуацією на початку експерименту, збільшилася у середньому на 23%, в той час як у районах контрольної групи така динаміка не спостерігалась.

З іншої сторони, дослідження показало неповну реалізацію КВІ виховного компоненту індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми через недостатньо налагоджену взаємодію КВІ з установами освіти та службами у справах дітей. Подібні недоліки пояснюються відсутністю нормативно-правової бази такої взаємодії; їх усунення потребувало впровадження адміністративних заходів на міжвідомчому рівні, що виходило за межі компетенції даного дослідження.

Проведене дослідження дозволило зробити такі **висновки**:

1. У дисертації теоретично обґрунтовано та практично вирішено проблему соціально-педагогічного забезпечення діяльності Кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а саме: за допомогою аналізу причин, чинників та механізмів формування протиправної поведінки неповнолітніх, процесу ресоціалізації неповнолітніх засуджених та проблем ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, в умовах кримінально-виконавчої інспекції, розроблено й апробовано технологію ресоціалізації цієї категорії неповнолітніх засуджених і комплекс методичних матеріалів, спрямованих на її впровадження в діяльності кримінально-виконавчої інспекції.

2. Аналіз теоретичних джерел дозволяє вважати, що загальними чинниками формування протиправної поведінки виступають перебування неповнолітнього в негативних соціально-економічних та соціально-психологічних умовах, наявність у неповнолітнього дезадаптивних психологічних рис, негативного тиску на неповнолітнього оточуючих та відсутність у нього внутрішньоособистих механізмів стримування від протиправних дій. Проте, формування протиправної поведінки визначається складним поєднанням ряду чинників, унікальним у кожному конкретному випадку. Відповідно ресоціалізація неповнолітнього правопорушника вимагає виявлення й усунення, нейтралізації або компенсації саме тих чинників, які були вирішальними у конкретному випадку.

3. Аналіз представлених у літературі теоретико-методичних концепцій та практичних моделей соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми право-

порушниками дозволив виокремити відновний, пробаційний та педагогічний підходи до ресоціалізації неповнолітніх. *Відновний підхід* має переважну реінтегративну спрямованість, його застосування сприяє посиленню прихильності неповнолітнього до суспільства, підтримує його зв'язки з позитивним соціальним оточенням, дозволяє уникнути стигматизації й залучення неповнолітнього до асоціальних груп однолітків, проте, не забезпечує подолання соціальних й особистісних проблем засудженого й надання йому необхідної соціальної, педагогічної і психологічної допомоги. *Пробаційний підхід* має переважно реабілітаційну та адаптаційну спрямованість та забезпечує надання неповнолітньому комплексної допомоги у подоланні проблем, здійснення соціального контролю за його поведінкою, проте не захищає неповнолітнього від стигматизації й не забезпечує умов для його загального виховання і соціалізації. *Педагогічний підхід* має переважну корекційну спрямованість, його застосування дозволяє провести корекцію спрямованості особистості неповнолітнього засудженого, його дезадаптивних особистісних якостей, ситуації розвитку і соціалізації, проте, створює обмежені можливості подолання особистісних та соціальних проблем засудженого і його сім'ї, усунення стигматизації засудженого та забезпечення неповнолітнього необхідним на період ресоціалізації контролем. Представлені підходи різною мірою дозволяють усунути чинники дезадаптації неповнолітніх, а, отже, мають застосовуватись у комплексі з урахуванням індивідуальних особливостей конкретного неповнолітнього і соціальної ситуації, що складається після його засудження.

4. Системний аналіз процесу формування протиправної поведінки та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників довів, що неповнолітні, звільнені від відбування покарання, знаходяться під впливом чинників, що призвели їх до скоєння правопорушення та сприяють закріпленню протиправної поведінки як особистісної схильності. Засудження, контроль та обмеження, пов'язані із умовами звільнення від відбування покарання з випробуванням, можуть поглибити соціальну дезадаптацію неповнолітніх засуджених. Ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, має базуватись на індивідуальному підході до неповнолітнього та передбачати адаптацію неповнолітнього до умов звільнення від відбування покарання, самовизначення неповнолітнього, корекцію середовища та особистості неповнолітнього, його реінтеграцію та реадаптацію. При цьому мають бути виконані завдання встановлення заснованого на довірі й підтримці контакту з неповнолітнім фахівців, залучених до його ресоціалізації, формування у неповнолітнього мотивації роботи над собою та подолання своїх проблем, сприяння остаточному розриву зв'язків з асоціальним середовищем та посилення позитивних соціальних зв'язків й інтегрованості в основні соціальні інституції.

5. Оцінка сучасного стану ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, показала, що він характеризується:

поширеністю різних за своєю суттю та спрямованістю чинників, що негативно впливають на процес ресоціалізації неповнолітніх засуджених та заважають їх соціальній адаптації; невизначеністю у нормативних документах змісту та нечітким розподілом функцій установ, залучених до процесу ресоціалізації неповнолітніх засуджених; відсутністю в розпорядженні кримінально-виконавчої інспекції методичного інструментарію та невідповідністю персоналу інспекції до здійснення соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми; недостатньою взаємодією кримінально-виконавчої інспекції з іншими суб'єктами ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Відповідно завданнями соціально-педагогічного забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, є визначення змісту та методів соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, оволодіння працівниками КВІ відповідними методиками роботи з неповнолітніми, створення єдиної методичної бази для взаємодії всіх суб'єктів діяльності з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

6. Розроблене у ході дослідження соціально-педагогічне забезпечення діяльності КВІ з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, дозволяє вирішити завдання ресоціалізації неповнолітніх за рахунок впровадження технології, що передбачає визначення системи послідовних і координованих дій, спрямованих на повернення неповнолітніх засуджених до правослужняного життя і створення умов для їх повноцінного розвитку, успішної соціалізації та подолання особистісних проблем; забезпечення працівників кримінально-виконавчої інспекції пакетом методик, необхідних для впровадження технології та програмою підготовки до їх застосування; налагодження системи взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з іншими установами та організаціями, залученими до діяльності з ресоціалізації неповнолітніх засуджених, що передбачає чіткий розподіл функцій і впровадження механізмів координації діяльності.

7. Експериментальне впровадження соціально-педагогічного забезпечення на базі територіальних підрозділів КВІ у м. Києві та Київській області показало, що працівники КВІ, які пройшли підготовку демонструють кращу в порівнянні з іншими обізнаність з питань проведення роботи з ресоціалізації неповнолітніх засуджених; процес їх роботи з неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням будується у відповідності з запропонованою технологією. Застосування технології та налагодження системних взаємозв'язків із соціальними службами і громадськими організаціями дозволяє підвищити адаптивність поведінки неповнолітніх, надати їм допомогу у подоланні особистісних проблем, посилити соціально-позитивні зв'язки неповнолітніх та залучити їх до соціально-корисної діяльності і, таким чином, зменшити негативні прояви поведінки частини неповнолітніх

засуджених. З іншого боку, недостатня взаємодія КВІ з навчальними закладами не дозволили повною мірою подолати індивідуальні чинники дезадаптації неповнолітніх засуджених.

8. Проведений експеримент підтвердив ефективність розробленого соціально-педагогічного забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також показав її залежність від комплексного застосування працівниками КВІ представлених у соціально-педагогічному забезпеченні методик індивідуальної діагностики та соціально-педагогічного супроводу неповнолітнього, проходження працівниками КВІ відповідної підготовки та побудови системних взаємозв'язків із соціальними службами, установами освіти та громадськими організаціями.

Представлене дослідження не претендує на розкриття всіх аспектів проблеми. Подальшого удосконалення та експериментальної перевірки потребують: методика індивідуально-профілактичної роботи працівників КВІ з неповнолітніми засудженими та система підготовки працівників КВІ до виконання цієї роботи; механізми міжсекторної взаємодії окремих фахівців при здійсненні діяльності з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, вітчизняна модель служби пробації.

Основні результати дослідження відображено у таких публікаціях:

1. **Лютий В. П.** Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників у громаді за методом сімейних групових нарад / В. П. Лютий // Проблеми педагогічних технологій. – Вип. 3-4. – Луцьк, 2004. – С. 96–102.

2. **Лютий В. П.** Чинники соціальної дезадаптації неповнолітніх засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням / В. П. Лютий // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2008. – № 3. – С. 51–56.

3. **Лютий В. П.** Роль шкільної психологічної служби в процесі соціальної реабілітації неповнолітніх засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням / В. П. Лютий // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. / Редкол.: Бех І.Д., Огнев'юк В.О., Кононко О.Л. – К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2009. – №11 (Спецвип., Ч. 1). – С. 161–165.

4. **Лютий В. П.** Ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням / В. П. Лютий // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 12. – К.: Ін-т проблем виховання, 2008. – С. 197–204.

5. **Лютий В. П.** Теоретичні підходи до проблеми попередження протиправної поведінки у підлітковому віці / В. П. Лютий // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та української молоді: зб. наук. пр. – Вип. 13. – Кн. 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2009. – С.13–22.

6. **Лютий В. П.** Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : Методичні матеріали /

В. П. Лютий, О. О. Радченко, Т. І. Сосідко; За заг. ред. В. П. Лютого. – К. : Державний департамент України з питань виконання покарань, 2004. – 112 с.

7. **Лютий В. П.** Соціальна, педагогічна та психокорекційна робота з неповнолітніми, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі: Методичний посібник з питань соціальної реабілітації у громаді неповнолітніх засуджених / Автори-упоряд.: Т. П. Авельцева, З. П. Бондаренко, В. П. Лютий та ін.; За наук. ред. І. Д. Звереві. – К. : Наук. світ, 2006. – 277 с.

8. Соціальна педагогіка: теорія і технології : Підручник / За ред. І. Д. Звереві – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с. – Розділ 4.6.

9. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. І. Д. Звереві – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. (Статті „Девіантна поведінка”, „Девіація”, „Дезадаптація”, „Делінквентна поведінка”, „Профілактика соціальна”)

Лютий В.П. Соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі соціально-педагогічного забезпечення ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, в умовах кримінально-виконавчої інспекції.

У дисертації на основі теоретичного аналізу чинників протиправної поведінки неповнолітніх та підходів до соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками обґрунтовано зміст ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Проаналізовано сучасний стан ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції; розроблено та експериментально перевірено технологію ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та методики підготовки працівників кримінально-виконавчої інспекції до її застосування.

Ключові слова: протиправна поведінка, соціальна дезадаптація, неповнолітні, ресоціалізація, соціально-педагогічна технологія.

Лютий В.П. Социально-педагогическое обеспечение деятельности криминально-исполнительной инспекции по ресоциализации несовершеннолетних, освобожденных от отбывания наказания с испытательным сроком.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Луганск, 2010.

Диссертационное исследование посвящено проблеме социально-педагогического обеспечения ресоциализации условно осужденных несовершеннолетних в условиях криминально-исполнительной инспекции. В работе на основе теоретического анализа факторов противоправного поведения и теоретико-методических подходов социально-педагогической работы с несовершеннолетними правонарушителями обосновано содержание ресоциализации несовершеннолетних, освобожденных от отбывания наказания с испытательным термином (осужденных условно). Установлено, что в процессе ресоциализации этой категории несовершеннолетних должны быть преодолены как факторы их преступного поведения, так и факторы социальной дезадаптации, связанные с условным наказанием. Ресоциализация несовершеннолетних, освобожденных от отбывания наказания, предполагает их адаптацию к условиям испытательного периода, формирование у несовершеннолетних новых ценностей, коррекцию личностных качеств и условий среды несовершеннолетнего, препятствующих его социальной адаптации, и создание условий, необходимых для его жизнедеятельности и личностного развития, реинтеграцию и реадаптацию несовершеннолетнего в новых условиях.

Исследование показало, что в настоящее время состояние ресоциализации условно осужденных несовершеннолетних в Украине характеризуется неопределенностью в нормативных документах содержания деятельности и распределения функций учреждений, участвующих в ресоциализации несовершеннолетних осужденных; отсутствием в распоряжении криминально-исполнительной инспекции методического инструментария и неподготовленностью ее персонала к осуществлению социально-педагогической работы с несовершеннолетними; недостаточным взаимодействием криминально-исполнительной инспекции с другими субъектами ресоциализации условно осужденных несовершеннолетних.

Разработанное в ходе исследования социально-педагогическое обеспечение деятельности криминально-исполнительной инспекции по ресоциализации несовершеннолетних, освобожденных от отбывания наказания с испытательным сроком, направлено на решение указанных проблем за счет использования технологии, которая предполагает определение системы последовательных и координированных действий, направленных на выявление и преодоление свойственных каждому несовершеннолетнему факторов его дезадаптации, разрешение его проблем и создание условий для его полноценного развития и успешной социализации; обучения сотрудников криминально-исполнительной инспекции использованию предусмотренных технологией социально-педагогических методов; четкого распределения функций криминально-исполнительной инспекции и других учреждений, осуществляющих работу с несовершеннолетними осужденными и налаживания механизмов их взаимодействия.

Экспериментальное внедрение социально-педагогического обеспечения в деятельности территориальных подразделений криминально-исполнительной инспекции показало, что использование технологии ресоциализации условно осужденных несовершеннолетних и установление системных взаимосвязей инспекции с социальными службами и общественными организациями позволяет повысить адаптивность несовершеннолетних, предоставить им помощь в преодолении личностных проблем, усилить социально-позитивные связи, включить их в социально-полезную деятельность и, таким образом, уменьшить негативные проявления в поведении части несовершеннолетних. С другой стороны, связанное с организационными проблемами недостаточное взаимодействие некоторых подразделений криминально-исполнительной инспекции с учебными учреждениями не позволило в полной мере преодолеть индивидуальные факторы дезадаптации части несовершеннолетних осужденных. Таким образом, проведенный эксперимент показал зависимость эффективности использования социально-педагогического обеспечения от комплексного использования методик социально-педагогической работы, прохождения сотрудниками инспекции соответствующей подготовки и установления взаимосвязи с основными субъектами ресоциализации несовершеннолетних.

Ключевые слова: противоправное поведение, социальная дезадаптация, несовершеннолетние, ресоциализация, социально-педагогическая технология.

Liutyi V.P. Social-pedagogical providing of criminal-executive inspection activity on resocialization of juveniles, relieved from service of sentence with probation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Science. Specialty 13.00.05 – Social Pedagogy. – Luhansk Taras Shevchenko National University. – Luhansk, 2010.

Dissertational research is devoted to the issue of social-pedagogical providing of resocialization of juveniles, relieved from service of sentence with probation, in the conditions of criminal-executive inspection.

A subject matter of resocialization of juveniles, relieved from service of sentence with probation, is substantiated in the dissertation on the base of theoretical analyze of the reasons of illegal behavior of juveniles and social-pedagogical work with juvenile offenders. Problems of resocialization of juveniles, who are registered in criminal-executive inspection, are disclosed; technology of resocialization of juveniles, relieved from service of sentence with probation is elaborated and checked up experimentally; techniques of preparation of workers of criminal-executive inspection to the technology implementation are elaborated and checked up experimentally.

Key words: delinquent behavior, social deadaptation, juveniles, resocialization, social-pedagogical technology.